

N:o 106.

Af herr **A. Hahn**, om ändring i gällande läkareinstruktion, åsyftande erhållande af en ordnad fattigvårdsinspektion.

I det förslag till »Instruktion för läkare, som äro för helso- och sjukvården inom visst område äfvensom för andre, som utöfva läkarekonsten», hvilket förslag afgafs af komitén af 6 november 1885 och hvilket Kongl. Maj:t i hufvudsak lagt till grund för 31 oktober 1890 utfärdad instruktion, inrymdes i § 8 »att förste provinsialläkare skulle inom länet egna tillsyn äfven åt fattighus, fattiggårdar, arbetshus, stads- och häradshäkten, skolor, barnhem, barnkrubbor, räddningshem, bostäder för ett större antal arbetare m. m.», men sannolikt i följd af statsutskottets förmenande i dess utlåtande n:o 6 vid 1890 års riksdag att anledning icke förefans »utsträcka hans (förste provinsialläkarens) inspektion till andra inrättningar än sådana, som med medicinalväsendet stå i egentligt sammanhang», lät Kongl. Maj:t ofvan anförda ord utgå ur nämnda § af instruktionen och stälde således inspektion af ifrågasvarande inrättningar utom förste provinsialläkarens tjenstebefogenhet. Hvilka skäl som inverkat på statsutskottet att förorda och Kongl. Maj:t att besluta en så väsentlig inskränkning af förste provinsialläkarens inspektionsskyldighet finnas icke närmare afigifna, men att anledning till en sakkunnig inspektion af åtminstone fattigvårdsinrättningar icke saknas, skall jag i fortsättningen af denna motion söka påvisa.

Härvid tillåter jag mig att ur tillgängliga källor först erinra om några exempel på behandlingen af sinnessvaga fattighjon, i hvilket afseende grofva missförhållanden af fattigvårdsförvaltningen förekomma.

Vid af provinsialläkaren den 16 oktober 1891 hålles rättsmedicinsk besigtning af mindre vetande 68-årige drängen Anders Josef Eriksson i Norra Annaryd af Jönköpings län, hvilken varit utackorderad till sin

broder, hemmansegaren Aug. Eriksson, konstaterades, att dödsorsaken varit ett långsamt aftynande till följd af vanvård och otillräcklig föda. Mannen hade med andra ord svultit ihjäl. Vid obduktionen upplystes, att det s. k. täcket varit fullt af ohyra, och att Eriksson icke ens haft en skjorta på kroppen, utan fått ligga alldeles naken.

Enligt stadsdistriktläkaren i Malmö C. Brandbergs årsberättelse för år 1891 hade i stadens arbetsinrättning under en längre tid 13 kroniska sinnessjuka packats tillhopa i ett omkring 6 meter långt, 3 meter högt och 3 meter bredt rum, der de måste ligga packade »tätt som sardinerna i en låda», utan att de trots läkarens begäran fingo komma ut att hemta frisk luft. Berättelsen meddelar äfven åtskilliga andra märkliga upplysningar om otidsenliga förhållanden vid Malmö arbetsinrättning samt redogör för läkarens fruktlösa kamp med fattigvårdsstyrelsen för att få till stånd en bättre sakernas ordning.

Enligt en ur tidningen Halland för 21 maj 1891 återgifven artikel hade fattigvårdsstyrelsen i Krogsereds socken af Hallands län efter ett års processande med den medellöse fadern till tvenne sinnessvaga söner ålagt att öfvertaga dessa sistnämndes vård. Denna anbefalda vård beslöt fattigvårdsstyrelsen tilldela de båda sinnessvaga på så sätt, att de skulle få »gå omkring på socknen». Det behöfver ej erinras om, att det enligt stadgan för sinnessjuka åligger kommunalnämnders ordförande tillse, att de sjuke behandlas omsorgsfullt och med mildhet, samt att kringvändande af sinnessjukt fattighjon till underhåll och vård genom sockengång är uttryckligen förbjudet. Huru hafva dessa föreskrifter blifvit åtlydda i de här nämnda fallen?

Sinnessvaga fattighjonet Maja Larsdotter från Sörby i Norra Råda socken, som hade s. k. rote i en gård derstädes, gick en dag emellan jul och nyår bort från gården, medtagande en slädfäll och litet halm, till en närbelägen holme, hvarest hon lade sig i snön i den skarpa köld, som då rådde, för att sofva. I åtta dagar såges det, berättar en brefskrivare till Filipstads Tidning för innevarande år, att hon var borta, utan att någon brydde sig om att söka efter henne — hon fick ligga i fred derute i snön, då hon ej kunnat erhålla ett tarfligt hviloläger i någon bondstuga, hvarom hon bad, innan hon drog åstad.

Då en dag en person kom åkande vägen fram, fick han höra ett besynnerligt ljud inifrån skogen. Han gick då åt det håll, hvarifrån ljudet kom, och fann till sin bestörtning nämnda qvinna liggande i snön i nära döende tillstånd. Hon dog efter 4 dagars förlopp, utan att hafva återfått sansen. Köld och svält hade ändat hennes lif.

Men det är ej endast sinnessjuka fattighjon, som ofta blifva utsatta

för hård behandling; konstaterade fall af *vanvård äfven om understödstagare af andra slag* föreligga också. Ett par data i detta afseende må anföras.

I oktober 1891 såg sig Peter Germundsson i Stensbrohults socken, Kronobergs län, nödgad hos länsstyrelsen begära, att fattigvårdsstyrelsen i socknen måtte åläggas till honom utgifva ökad fattigunderstöd, alldenstund han, som sjelf var sjuklig (lidande af bråck) och enkling, hade att vårda tre barn, af hvilka två ständigt måste bära gipsbandage och det tredje var på en gång idiot, blind, döfstum och lam. I arrendefärd för sin innehavande lilla lägenhet uppbar han 30 kronor och åtnjöt af fattigvårdsstyrelsen årligt understöd af 50 kronor. På detta sammanlagda belopp af 80 kronor ansåg fattigvårdsstyrelsen denna sjukliga familj af 4 personer böra kunna lefva.

Vid ransakning den 15 februari 1892 inför Kinnevalds häradsrätt, Kronobergs län, angående ett fosters styckning vid en förlossning utröntes, att tilltalade pigan varit nödgad som förlossningsbiträde anlita en närboende qvinna, enär socknarnas i orten fattigvård icke betalar någon skjutsersättning åt barnmorskan, hvadan hennes hjälp icke alltid kan erhållas för fattiga barnaföderskor, som icke förmå bekosta hemtningsskjuts.

Ett annat sorgligt kapitel i vår fattigvårdshistoria utgöres af de så kallade fattigauctionerna.

Vid 1891 års riksdag väcktes af en motionär i denna kammare förslag om det tillägg till fattigvårdsförordningen, att då fattighjon utlemnas till utackordering hos enskild person, sådant icke skulle få ske på offentlig auktion.

Lagutskottet, som i likhet med motionären ansåg offentligt köpslagande om fattighjon innebära ett missbruk, som både kan och bör aflägsnas, hemstälde likväl, att motionen icke måtte af Riksdagen bifallas, enär utskottet förestälde sig, att man svårligen genom lagstiftningsåtgärd kunde råda bot för det anmärkta förfarandet, utan det borde vara ett fortskridande bildningsarbete förbehållet att genom känslan för människorätt och människovärde verka den önskade förbättringen. Som vid diskussionen i båda kamrarna påpekades, var äfven motionens form sådan att, om motionen skulle hafva bifallits oförändrad, icke endast bortauktionering af fattiga blifvit, som sig borde, förbjuden, utan äfven bortackordering skulle hardt när hafva omöjliggjorts.

Med anledning häraf beslöt Första Kammaren återförvisa utlåtandet till lagutskottet för att derifrån erhålla utarbetadt förslag i enlighet med motionens syfte; Andra Kammaren åter biföll med *133 röster mot 81* utskottets hemställan, hvarigenom frågan förföll.

Som under diskussionen i den sistnämnda kammaren upprepade gånger betonades, motsatte sig majoriteten ärendets återförvisande hufvudsakligast af skäl, att det missbruk, mot hvilket det föreslagna lagtillägget var rigtadt, skulle redan hafva alldeles upphört, hvadan antagandet af den begärda lagbestämmelsen endast skulle inge orättvist nedsättande tankar om vår fattigvård.

Flere talare yttrade, att om blott ett enda konstateradt fall kunde från de senare åren uppvisas, att fattigauktion egt rum, så skulle de rösta i förslagets syfte. Då sålunda hela kammaren var ense om, att de fattiga böra skyddas mot rå och omild behandling, samt meningskiljaktigheten endast bestod deri, att kammarens flertal ansåg det missbruk, till hvars förekommande lagbestämmelsen begärdes, allaredan hafva af sig sjelft försvunnit, så synes det, som om kammarens enstämmiga bifall nu skulle kunna påräknas för skyddsåtgärders vidtagande, i fall det verkligen kan påvisas, att s. k. fattigauktioner fortfarande hållas.

Att fattigauktionerna icke upphört, framgår deraf, att tidningarna i skilda landsdelar fortfarande lemna meddelanden om sådana, utan att dessa meddelanden blifva motsagda. Som det emellertid vanligen är lokaltidningar, hvilka lemna dessa meddelanden, så ställer det sig för en enskild person omöjligt att åstadkomma en fullständig samling af alla dessa uppgifter om menniskoauktioner. Följande länsvis ordnade förteckning för det år, hvarunder inom denna kammare förklarades, att fattigauktioner redan tillhörde en gången tid, kan därför ej göra anspråk på fullständighet i sitt sorgliga slag, utan är blott en profbit till ådagaläggande af att den skamliga oseden att offentligt bortauktionera till spekulanter besigtning utställda understödstagare icke tagit slut, utan måste jemte förut nämnda missförhållanden i fattigas behandling genom någon skyddsåtgärd af statsmagtarna undanrödjas.

Enligt ett meddelande till Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning för den 13 juli 1891 skulle dagen förut den 12 juli (söndag) i Kalfsviks socken af Kronobergs län hållas fattigauktion å ett barn, som blifvit på sin föregående uppfostringsplats så misshandladt, att polismyndighet nödgats ingripa för att få barnet flyttadt.

Enligt Smålandsposten n:o 3 för innevarande år är det i Björkö socken, Jönköpings län, en årligen återkommande förrättning att bortauktionera till den minstbjudande afidne folkskolläraren Östbergs minderåriga barn. Sistlidne 31 december hölls åter denna sorgliga auktion, då de tre barnen för fattigvårdens räkning »bortslogos» till den minstbjudande för ett år, det femte i ordningen.

Enligt Blekinge läns tidning för den 13 juni 1891 hade inom Listerby kommun af Blekinge län en 75-årig gubbe och en 7 års flicka blifvit af samma person på offentlig auktion inropade att försörjas för året. De båda fattighjonerna hade om nätterna hopstufvats i samma bädd och gubben föröfvat sådana skändligheter mot det arma barnet, att han blifvit lagförd och vid den andra ransakningen införpassades till fängelse. Gubben var f. d. marinsoldaten Hans S:son Lilja.

I Bäfre socken af Göteborgs och Bohus län bli visserligen fattighjonerna, som det heter, »utpensionerade», men att denna utpensionering i sjelfva verket endast är en auktion, framgår af följande ur tidningen Bohusläningen för april 1891 hemtade skildring: Den 30 april 1891 blefvo i Bäfre 69 fattighjon »utpensionerade» på så sätt, att de lemnades åt den, som efter bud och underbud stannade för lägsta beloppet. Af skildringen framgår, att åtminstone några af pensionärerna, särskildt »en liten flicka i snygga och vårdade kläder» voro vid auktionen närvarande. Med anledning af att flere spekulanter uppträdde, så att »buderna måste skiljas åt», nödgades denna flickas förutvarande fosterföräldrar pruta ned »pensionspriset» för henne från 4 till 3 kronor i månaden. En gammal kvinna, som på 10 à 12 år aldrig med egen hjälp kunnat lemna sängen, fick också byta om plats, enär en person åtog sig att vårda henne för 1 krona lägre pris per månad än den, som förut haft henne.

I Råggårds socken af Elfsborgs län hölls enligt Karlstadstidningen auktion på fattiga barn den 27 november 1891. »Auktionen var rätt talrikt besökt. I allmänhet fick socknen betala 35 à 40 pund hafre samt 5 kronor kontant per barn. Priset berodde på huruvida barnen voro kända för att vara välartade samt kunde göra något gagn för sig.»

Enligt ett meddelande till Vårt Land den 29 oktober 1891 förekommer ännu uti några socknar i Norra Helsingland af Gefleborgs län det omenskliga bruket att på *offentlig auktion* utbjuda de fattiga till försörjning åt den minstbjudande. Meddelaren öfvervar en sådan auktion i slutet af år 1890 och glömmer aldrig spekulanternas råa och oförsynta skämt å ena sidan samt de närvarande fattighjonens dystra och ängsligt frågande blick å den andra sidan. Meddelaren nämner inga sockennamn, men enligt Hudiksvalls Allehanda är Helsingtuna en af dessa hedervärda socknar, ty der hölls åtminstone några dagar före jul 1891 auktion, hvarvid en del äldre fattighjon bortauktionerades till den minstbjudande.

Från Jemtlands län, som år 1890 ej egde mera än 15 fattighus

med sammanlagdt utrymme för 79 personer, under det att understödstagarnes antal med tillhörande barn var 2,657, har ofta berättats om fattigauktioner, och en sådan kom äfven på tal vid riksdagen år 1891. Den berättelsen visade sig dess bättre, om ej alldeles osann, dock af tvistig natur, men om också den gången auktion möjligen ej förelåg, så qvarstå likväl oemotsagda de många andra meddelanden, som Jemtlandsposten haft om fattigauktioner inom länet. Särskildt må påpekas, att enligt Jemtlandsposten hölls den 28 december 1891 i Brunflo socken fattigauktion, hvarvid »barn i åldern från 14 till 18 år betingade ett underhållspris af 20 öre per dag, äldre personer 40 till 50 öre och en 80-årig gumma 70 öre.»

Vore nu fattigauktionerna det enda missförhållande, som i fattigvårdshänseende egde rum, så skulle detta onda kunna afhjelpas genom att i lämplig form återupptaga den motion, som vid 1891 års riksdag af Andra Kammarens majoritet förkastades därför, att det förmenades att dessa auktioner redan tagit slut, hvilket antagande finner sin förklaring deri, att dessa skamliga köpslagerier i görligaste måtto gömmas undan i det obemärktas mörker. Men som här blifvit visadt, föreligga jemte fattigauktioner äfven andra fall af vanvård, obarmhertighet och uppenbart åsidosättande af lag. Bevisningskraften af det anförda torde erhålla sin ytterligare tyngd deraf, att med ett par undantag hänföra sig alla dessa återopade fall af hjertlöshet och olaglighet till så kort tid som ett enda år.

Frågan blir, hvad som bör göras för att få rättelse häri.

Det enda verksamma medlet synes vara införande af en fattigvårdsinspektion.

Invänder man häremot, att en inspektion måhända skulle kunna göra nytta i afseende på vanvård af sinnessjuka fattighjon och understödstagare af andra slag, men ej leda till afskaffande af de upprörande fattigauktionerna, med mindre än att dessa uttryckligt i lag förbjudas, så må erinras, att, enligt den dåvarande högt ansedde ordförandens i lagutskottet uttalande vid 1891 års riksdag under diskussionen i Första Kammaren fattigauktionerna kunna anses stå i strid redan mot den lag, som nu gäller, om vid auktionerna afseende blott fästes på lägsta anbudet och ej äfven å anbudsgifvarens förmåga att uppfylla sina skyldigheter med afseende å skötsel och vård. Huruvida högsta domstolen äfven hyser samma åsigt, vet man icke, så länge faktiskt intet dylikt mål anhängiggjorts ens hos länsstyrelse och ännu mindre hänskjutits till sista instansen, men skulle vid förekomst i sista instans nu gällande fattigvårdsstadga ej befinnas innebära det förmodade skyddet,

så blefve då tidnög att tillägga detsamma. Hufvudsaken för närvarande är, att anmärkning och, i fall af behof, åklagan göres, der lägsta anbudet får vara enda bestämmelsegrunden, och der de arma understödstagarne ställas upp som lefvande auktionsvara.

Man kan vidare invända, att det enligt såväl fattigvårdsstadgan som landshöfdingeinstruktionen åligger Konungens befallningshafvande hvar i sitt län att vaka öfver fattigvårdens behöriga handhafvande, och att det således redan finnes ett slags fattigvårdsinspektion, samt att denna faktiskt redan kommit till tillämpning i åtminstone två län.

Häremot behöfver endast erinras, att för utöfvandet af det åt länsstyrelserna jemte så många andra bestyr anförtrödda öfverinseendet öfver fattigvårdens handhafvande ingen särskildt dertill utsedd institution står till länsstyrelsens förfogande; att dessa myndigheter derför, så snart i något visst fall behof af tillsyn yppar sig, måste för utförandet begagna sig af sina, hufvudsakligen för andra angelägenheter anställda underlydande tjenstemän, och att följaktligen en af länsstyrelse företagen undersökning af fattigvårdsförhållandena inom länet aldrig kan bli annat än tillfällig.

Så förhåller det sig också i sjelfva verket med de två undersökningar, som under år 1891 skett af fattigvårdsförhållanden inom 2 län: de ha endast varit tillfälliga, som skall framgå af en redögörelse för dem. I förbigående må äfven anföras, att när den första af dessa undersökningar framkallades af vanvård, som yppats i ett län, beläget i en af Sveriges bördigaste och förmögnaste trakter samt med en mängd fattigvårdsanstalter, hvad kan då antagas ske på orter, der man inga fattighus har, utan förhållandena nödga till att för de fattigas försörjning endast använda den så ofta missbrukade utackorderingen eller ännu sämre den s. k. sockengången eller sockenforslingen från gård till gård?

På anmälan, att fattigvården i S:t Johannis församling af Östergötlands län icke handhades på lagenligt sätt, lät Konungens befallningshafvande vederbörande kronofogde der företaga undersökning i närvaro af förste provinsialläkaren och kronolänsmannen. Vid denna undersökning kom i dagen, att oaktadt socknens omedelbara angränsande till staden Norrköping, hvilket förhållande tycks hafva bort mana till någon viss försigtighet, fattighjonerna voro utsatta för den gröfsta vanvård, och i allmänhet erhöilo så klen försörjning, att de rent af nödgades till tiggeri som enda lifnäringsätt. Upptäckten föranledde länsstyrelsen i Östergötlands län att den 23 maj 1891 i utfärdadt cirkulär anbefalla kronofogdarne att låta genom kronolänsmännen under-

söka förhållandena vid fattigvårdsinrättningarna och fattighusen inom fögderiet samt, derest något skulle vara att anmärka, detsamma ofördröjligen anmäla, så att i händelse förste provinsialläkarens biträde någonstades kunde vara påkalladt, detta måtte kunna erhållas i sammanhang med hans i juni börjande embetsresor.

Närmast med anledning af afslöjandena i Kalfsvik, men väl också på grund af genom tidningen Smålandsposten då och då gjorda öfverraskande upptäckter, fann sig länsstyrelsen i Kronobergs län den 19 juni 1891 föranlåten utfärda cirkulär till samtliga kronofogdarne med anmodan att sjelfve eller genom underlydande länsmän i hvarje af häradets kommuner anställa undersökning angående fattigvårdens handhafvande och derom till Konungens befallningshafvande inom nästkommande 1 oktober ingifva berättelse.

Nu lider nog intet tvifvel, att icke dylika tillfälliga undersökningar kunna åstadkomma rättelser i en mängd fall. Men man har mycket liten borgen för rättelsernas varaktighet, när de ej skett af egen god vilja, utan blott för att undslippa anmärkningar vid en tillfällig undersökning. Finnes vidare någon säkerhet för det antagandet, att om på en eller par orter inom andra län vanvård eller annan olaglighet upptäckes, hvilken som helst länsstyrelse skall betrakta detta som anledning att låta undersöka hela sitt läns fattigvårdsförhållanden? Är det icke snarare antagligt, att länsstyrelser helt förklarligt i det längsta skola draga sig för att ålägga sina underlydande tjänstemän ett dylikt extra besvär, ty ett ordinarie tjensteåliggande är det ej. Men skall det då förblifva vid den närvarande otillfredsställande ordningen? Låter icke talrikheten af de för blott ett enda år bevisade missförhållandena ana den sannolika utsträckningen af det, som icke blifvit kunnigt? Skall man då vänta, tills afslöjandena bli ännu flera, tills de möjligen frampressade länsundersökningarne bli så många, att de i sin tur frampressa en riksundersökning? Visar icke ett af de här framlagda fakta, att man kan ha skäl misstänka, att fattigvården ej alltid handhafves som sig bör ens i stad? Är icke då tiden inne att på ett verksammare sätt, än med nu gällande otillräckliga stadganden kan ske, börja utföva tillsyn öfver fattigvårdens behöriga handhafvande både i städerna och på landsbygden? Men huru skall en verksam tillsyn kunna utföras annat än genom en *stadigvarande, på bestämda eller obestämda tider återkommande fattigvårdsinspektion, som har att till länsstyrelsen göra anmälan om det, som befinnes tarfva länsstyrelsens ingripande.*

Det är all sannolikhet för, att länsstyrelserna sjelfva skola vara de första att erkänna behofvet af en dylik åtgärd, som kan sätta dem

i stånd att mera verksamt än nu följa och öfvervaka fattigvårdsförhållandena i sina län, ty detta kan ej ske, med mindre än att fattigvårdsinspektionen varder obligatorisk och lemnas i sakkunniga händer.

Hvar och en vet, huru som vid våra fångvårdsanstalter sorgfälligt är sörjdt för så väl utspisningens tillräcklighet, som att fängelselokaler lerna uppfylla hygienens fordringar i afseende på utrymme, luftvexling och uppvärmning, och det synes icke stå i strid med nutidens berömda humanitet, att förhållandena inom fattigvårdssamhällena ordnades så, att ingen skulle våga påstå, att de i nyttigt arbete utslitne understödstagarne och de, hvilka af ena eller andra orsaken måste äta fattigvårdens nådebröd, inom någon enda svensk kommun i något afseende ha det sämre stäldt än brottslingarne inom fångelsemurarne.

På grund af hvad sålunda anförts, och då det synes vara nödvändigt, att Riksdagen tager sig an de värnlösa, hvarom det här är fråga, samt då jag finner kongl. kommiténs af 6 november 1885 tanke, att med förste provinsialläkarnes inspektion öfver hvad som hör till medicinalväsendet förena inspektion öfver särskildt »fattighus, fattiggårdar och arbetshus» säkrast leda till det af mig åsyftade målet att utan annan utgift för statsverket än något ökade dagtraktamenten och reseersättningar erhålla en ordnad fattigvårdsinspektion, så vågar jag vördsamt hemställa,

att Riksdagen ville anhålla, att Kongl. Maj:t med ändring af § 8 af gällande läkareinstruktion ville åt densamma gifva följande lydelse:

Förste provinsialläkare skall inom länet egna tillsyn åt de af kommuner, föreningar eller enskilde personer upprättade sjukvårdsinrättningar och andra anstalter, såsom sjukhus, sjukstugor, sjukhem, vård- och kuranstalter för sinnessjuka och idioter samt uppfostringsanstalter för blinde och döfstumme; åt de vid brunns-, bad- och andra dylika kuranstalter för helso- och sjukvården vidtagna anordningar; samt åt *fattighus, fattiggårdar och arbetshus*; och eger han, när han finner besigtning å stället nödig, upptaga sådan för rättning i den resplan, honom åligger årligen upprätta.

Stockholm den 27 januari 1893.

Anton Hahn.